

Asia: VN/35359/2022

Lausuntopyyntö: Kasvutyöryhmä

Lausunnonantajan lausunto

Millä konkreettisilla toimenpiteillä voitaisiin vauhdittaa talouskasvua kestäväällä ja julkista taloutta vahvistavalla tavalla? Esitelkää kolme vaikuttavinta toimenpidettä.

SAK kiittää mahdollisuudesta lausua valtionvarainministeriön avaukseen, joka koskee talouskasvusta. Viime vuosien heikon kasvun jälkeen Suomen talouskasvu on näyttänyt orastavia piristymisen merkkejä. Suomen kasvua voi osaltaan kiihdyttää jopa kuluneiden vuosien heikko kehitys, koska Suomelle on syntynyt kilpailijamaihin verrattuna eroa, joka voidaan kuroa nopeastikin umpeen. Talouskasvua ei kuitenkaan pidä vain odottaa, vaan sen edellytyksiä pitää myös luoda. Näitä edellytyksiä on lukemattomia, mutta niistä moni asettuu seuraavien kolmen laajemman osa-alueen alle.

Työn tuottavuuden osatekijöihin tarvitaan panostuksia

On kiistatonta, että työn tuottavuuden kasvu on talouskasvun ehdoton perusta, joka on kuitenkin horjunut Suomessa 2009 finanssikriisin jälkeisinä vuosina. Myös taustalla olevat negatiiviset sokit ovat melko hyvin tiedossa. Valitettavampaa kuitenkin on, että tuottavuutta edistävät politiikkatoimet ovat paljon epäselvempi kysymys.

Työn tuottavuuden kasvua on perinteisesti jaoteltu kolmeen osatekijään: kiinteään pääomaan (koneet ja laitteet), henkiseen pääomaan (työntekijöiden osaaminen) sekä kokonaistuottavuuteen (teknologia). Kuluneen hallituskauden aikana kutakin osatekijää on edistetty (mm. TKI-vähennys, oppivelvollisuuden pidentäminen ja sitoutuminen 4 prosentin TKI-investointien BKT-osuuteen), mutta toimenpiteiden vaikutukset näkyvät vasta viiveellä. SAK:n näkökulmasta myös tulevilla hallituskaudella olisi tärkeää edistää työn tuottavuuden kasvua näillä osa-alueilla.

Tulevina vuosina olisi esimerkiksi tärkeää, että 2. ja 3. asteen koulutuksen aloituspaikkoja ja perusrahoitusta kasvatettaisiin ja perustutkimuksen rahoitus olisi turvattua. Ensimmäinen mainituista luo edellytyksiä sille, että TKI-toimintaa voidaan harjoittaa ja uusia käytäntöjä ja ideoita voidaan omaksua ja imitoida työpaikoilla. Lisäksi osaavan työvoiman puute uhkaa muodostua talouskasvun pullonkaulaksi, mihin myös hallitulla (saatavuusharkinnan puitteissa tapahtuvalla) maahanmuutolla voi pyrkiä vaikuttamaan. Tutkimuksen rahoitus on puolestaan tärkeää siksi, että se osuus jäisi markkinaehtoisesti liian pieneksi patenttien ja monopolivoittojen puutteen vuoksi. Tästä huolimatta perustutkimus luo perustaa soveltavammalle kaupalliselle TKI-toiminnalle, eikä hyvät ideat ole keneltäkään pois. Kansantalouden näkökulmasta olisikin tärkeä pohtia, miten TKI-toiminnan parhaita ideoita olisi mahdollista jakaa yhä useamman käyttöön? Esimerkiksi yritysten ja oppilaitosten yhteistyötä lisäämällä voisi saada parhaita ajatuksia ja käytäntöjä liikkeelle nykyistä paremmin.

Lisäksi olisi tärkeää tarkastella yritysten kannusteita investoida sekä kiinteään pääomaan että TKI-investointeihin. Tähän kokonaisuuteen liittyy lukuisia näkökulmia ja kyse on huolellisesti puntaroidusta kokonaisuudesta. Esimerkiksi koko yritystukijärjestelmä on syytä pitää mukana tarkastelussa, myös julkisen talouden tasapainottamisen näkökulmasta. Talouskasvun näkökulmasta osa nykyisistä yritystuista esimerkiksi estää yrityksiä uudistumasta. Toisaalta myös uudistumiseen kannustaviin tukiin liittyy kohdentumisen (missä tuki olisi tehokas) ja väärinkäytösten (naamioidaanko nykyistä toimintaa TKI-investoinniksi) riskejä. Vähintäänkin olisi tarpeen muuttaa yritystukien rakennetta ja allokaatiota, jotta tuet kannustaisivat investointeihin ja kasvattaisivat talouskasvun edellytyksiä entistä paremmin. Samalla on kuitenkin syytä muistaa, että investointeja ei saisi tukea suhteettomasti esimerkiksi työllistämiseen verrattuna.

Monipuolisia työllisyystoimia tarvitaan

Talouskasvun näkökulmasta työllisyys on toinen tärkeä tekijä, johon tulisi kiinnittää huomiota. Perinteisesti väestönkasvu on muodostanut ison osan talouskasvusta. Korkean työllisyysasteen merkitys korostuu nyt, kun Suomen väestörakenne on muuttunut ja väestönkasvu on pysähtynyt. SAK kannattaa työllisyystavoitteita, joihin myös poliitikot ovat sitoutuneet kuluneina vuosina, ja Suomen tulisi pyrkiä kasvattamaan työllisyysastettaan kohti muiden pohjoismaiden tasoa. Määrälliset tavoitteet ovat haastavia (kuten 80 prosentin tavoite), koska työllisyys riippuu myös suhdanteista, joten pääasia on tavoitella korkeampaa työllisyysastetta päätösperäisesti.

Työllisyyden edistäminen muodostuu useasta eri osasta. Esimerkiksi työllisyyspalveluiden siirto kuntiin, on yksi työmarkkinoiden rakenteellinen uudistus, jonka läpivienti, seuranta ja kehittäminen tulisi toteuttaa huolella. Lisäksi olisi tärkeää, että työllisyyspalveluilla olisi riittävät henkilöstöresurssit, sillä erityisesti henkilökohtaiset kohtaamiset ja yhteydenpito ovat tuottaneet aikaisemmin hyviä tuloksia inhimillisellä tavalla. Myös työttömyysturvan tason leikkauksia esitetään usein työllisyystoimina, mutta SAK ei kannata tällaisia työllisyystoimia. Esimerkiksi VATT:ssa on

tutkittu, että työttömyysturvan tason leikkaaminen johtaa heikompaan työmarkkinakohtaantoon, mikä heikentää työllistymisen positiivisia julkistaloudellisia vaikutuksia.

Työllisyys ja työmarkkinoiden dynamiikka linkittyvät keskeisesti myös muihin politiikan osa-aleisiin. Erityisesti koulutuspolitiikka on erittäin tärkeää myös työllisyyspolitiikan saralla. Suomalaisilla työmarkkinoilla on esimerkiksi osaamiseen liittyviä kohtaanto-ongelmia, joiden ratkaisemiseksi tarvitaan koulutusta. Tällaisia kohtaanto-ongelmia syntyy, kun tuotantorakenteet muuttuvat ja työpaikkoja toisaalta syntyy ja tuhoutuu. Esimerkiksi ympäristö- ja ilmastokriisi on tekijä, joka tulee todennäköisesti muuttamaan tuotantorakenteita pysyvästi. Tämän johdosta tarvitaan oikeudenmukaista siirtymää, jossa työntekijöiden uudelleen koulutautumiseen kohdennetaan tukea ja työntekijöitä osallistetaan muutoksien läpiviennissä. Lisäksi on tärkeää, että työpaikoilla ennakoidaan muutostarpeita ajoissa, eikä vasta regulaation tai markkinakehityksen pakottamana. Ihanteellisessa tilanteessa koulutuksen ja työmarkkinoiden yhteispeli toimisi niin hyvin, että osaaminen ja hyvät ideat leviäisivät nykyistä tehokkaammin ja työvoima allokoituisi nykyistä paremmin työmarkkinoilla.

Koulutuksen lisäksi on monia muitakin tekijöitä, jotka vaikuttavat työllisyyskehitykseen. Esimerkiksi kohtaanto-ongelmia voidaan pyrkiä ratkaisemaan myös kannustamalla työn perässä liikkumiseen. Lisäksi osa ongelmaa on se, että uusien laadukkaita työpaikkoja ei synny tarpeeksi. Esimerkiksi matalapalkkaisten ja osa-aikaisten töiden määrä avoimista työpaikoista on suuri. Varsinkin tällaisten haastavien vakanssien täyttämisen kannalta sosiaaliturvan merkitys korostuu, vaikka työsuhteiden tärkeintä tietenkin olisi lisätä työpaikkoja, jotka ovat vakituisia ja toimeentulon turvaavia.

Osa-aikaisia ja matalapalkkaisia työpaikkoja on kuitenkin paljon, joten erityisesti sosiaaliturvajärjestelmän kokonaisuudistukseen tulisi tulevina vuosina kiinnittää huomiota. Samalla kun sosiaaliturvajärjestelmää selkeytetään, olisi tärkeä turvata sekä työn tekemisen kannustimet että sosiaaliturvan säädyllinen taso. Lisäksi fyysiseen ja henkiseen terveyteen sekä kuntoutukseen panostaminen olisi tärkeää, koska terveydelliset esteet korostuvat kyselypohjaisissa tutkimuksissa erittäin suurena työllistymisen esteenä. Kun korkeamman työllisyysasteen ja pidempien työurien paine kasvaa, pitäisi myös työntekijöiden terveyteen ja hyvinvointiin panostaa näiden tavoitteiden saavuttamiseksi.

Sääntely-ympäristöä pitäisi kehittää sekä yksityisellä että julkisella sektorilla

Sääntely ja hallinnolliset raamit sekä viranomaisten aliresursointi uhkaavat paikoin muodostua kehityksen esteeksi Suomessa. Esimerkiksi yritysten investointien näkökulmasta lupaprosessit ovat paikoin liian hitaita ja jättävät liikaa tilaa epävarmuudelle, mikä voi jopa karkottaa osan investoinneista. Lupien edellytykset ovat kuitenkin perusteltuja, joten vaatimustasosta joustamisen sijasta olennaista olisi turvata viranomaisten resurssit lupaprosessien ripeään läpivientiin.

Esimerkiksi vihreän siirtymisen kannalta olisi tärkeää, että välttämättömien investointien teko olisi Suomessa mahdollisimman sujuvaa.

Yksityisen sektorin lisäksi on syytä tuoda esiin myös julkinen sektori, jossa sääntely voi luoda pullonkauloja kehitykselle. Olisi esimerkiksi ensiarvoisen tärkeää, että julkisen sektorin ”tuottavuus” kasvaisi tulevaisuudessa tyydyttävästi, koska julkisten palveluiden tarve kasvaa samalla kun työvoimapula suurenee ja palveluiden rahoituspohja on heikentynyt. Esimerkiksi digitaalisilla palveluilla ja julkisilla hankinnoilla olisi mahdollisuutta pyrkiä tehostamaan julkisten palveluiden tuottamista, mutta tämä voi osaltaan vaatia myös juridisten raamien kehittämistä ja tarkempaa vastuiden määrittelyä. Julkiset palvelut ovat kuitenkin usein työvoimaintensiivisiä palveluita, eikä paine ”tuottavuuden” ja ”tehokkuuden” parantamiseksi saisi johtaa esimerkiksi henkilöstöressurssien leikkaamiseen tai palveluiden laadun heikkenemiseen. Kyse on menojen kasvupaineen hillitsemisestä pitkällä aikavälillä, ei leikkauksista.

Yksityisten ja julkisten investointien lisäksi sääntelyä voidaan katsoa myös laajemmassa merkityksessä. Esimerkiksi yritysten välisen kilpailun pelisäännöillä on osaltaan tärkeä roolinsa tuottavuuden ja talouskasvun dynamiikassa. Hyvin toimivilla markkinoilla kilpailu johtaa ponnisteluihin ja investointeihin, joilla tuottavuus ja tuotteiden laatu paranevat. Lisäksi tuotantopanokset allokoituvat tehokkaasti; hyvät yritykset kasvavat ja heikoimmat yritykset supistuvat tai poistuvat markkinoilta. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi monopolien ja muiden keskittyneiden markkinarakenteiden tiiviimpää valvontaa ja väärinkäytösten sanktiointia sekä hyvin suunniteltua innovaatiopolitiikkaa. Kuvatuilta osin tehokkaiden markkinoiden edistäminen on Suomessa kuluttaja- ja kilpailuviraston tehtävä, joiden resursointia ja vaikuttamismahdollisuuksia voisi myös lisätä tulevaisuudessa.

Mahdollisuuksien mukaan kuvatkaa arvio toimenpiteiden vaikutuksista talouskasvuun ja julkiseen talouteen sekä näiden arvioiden taustalla olevat (tutkimus)lähteet.

Ei erittelyä.

Laaka Mari
SAK ry